

ΕΥΡΩΠΑΙΟΙ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΤΟΝ 18^ο ΑΙΩΝΑ

Την Θεσσαλονίκη περιγράφουν ολοένα περισσότεροι Ευρωπαίοι τον 18^ο αιώνα. Επιλέγουμε και συνοψίζουμε τις σημαντικότερες μαρτυρίες τους από την εμβληματική μελέτη των Γρηγορίου-Χεκίμογλου που τους καταγράφει επί 6 αιώνες.¹ Γράφουν κατά χρονολογική σειρά:

* **1707, Aubry De la Motraye**, Γάλλος περιηγητής, στρατιωτικός και διπλωμάτης: Εγκαταλείψαμε την Άνδρο και, επειδή ο άνεμος ήταν ευνοϊκός, σε 24 ώρες φθάσαμε στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης. Είναι μία από τις μεγαλύτερες πόλεις της Ευρωπαϊκής Τουρκίας. Έχει πολλά καλά και αρκετά όμορφα σπίτια. Μεγάλος αριθμός σπιτιών δεν είναι ούτε όμορφα ούτε καλά. Τα πιο όμορφα κτίσματα αυτής της πόλης είναι τα τεμένη, μερικά από τα οποία ήταν άλλοτε ελληνικές εκκλησίες. Σε ορισμένα τεμένη μπορεί κανείς να διακρίνει υπολείμματα ψηφιδωτών από χριστιανικές εικόνες. Έχουν διασωθεί όσα ήταν λιγότερο εκτεθειμένα. Οι εκκλησίες, που έχουν στην κατοχή τους σήμερα οι Έλληνες, είναι ασήμαντες όπως σχεδόν σε όλες τις πόλεις.

Η Θεσσαλονίκη είναι μεγάλη εμπορική πόλη και κατοικείται από Τούρκους, Έλληνες, Αρμένιους και Εβραίους. Τα τείχη της παραμένουν ακόμα όμορφα, αν και οι Τούρκοι δεν φροντίζουν για τη συντήρηση και επισκευή τους. Ακόμα διακρίνονται απομεινάρια θριαμβικών αψίδων με περίεργα ανάγλυφα, καθώς και μέλη από κολόνες, επιστύλια, κιονόκρανα κι άλλες παρόμοιες αρχαιότητες, διασκορπισμένες εδώ και εκεί μέσα και έξω από την πόλη. Αγόρασα 23 παλαιά αργυρά νομίσματα, τα οποία δεν μου κόστισαν ακριβά, αφού η τιμή τους αντιστοιχούσε στην πραγματική αξία του υλικού. Όμως, ήταν πολύ συνηθισμένα, δηλαδή του Φιλίππου της Μακεδονίας, του Μεγάλου Αλεξάνδρου, του Αντωνίνου του Ευσεβούς, του Ανδριανού, του Διοκλητιανού, της Ιουλίας Αυγούστας, της Φαουστίνας κλπ.

* **1740, Richard Pococke**, Άγγλος ευπατρίδης, περιηγητής, νομικός: Λέγεται ότι τη Θεσσαλονίκη ονόμασαν οι ιδρυτές της από τη Θεσσαλονίκη, την αδελφή του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Τα τείχη της έχουν περίμετρο πέντε ή έξι μιλίων. Περικλείουν το επίπεδο έδαφος στο οποίο απλώνεται η πόλη, ανηφορίζουν στην κορυφή του λόφου και ενώνονται με το κάστρο. Η τωρινή πόλη δεν καταλαμβάνει ούτε το μισό από τον χώρο που περικλείουν τα τείχη. Τα τείχη φτάνουν πολύ κοντά στη θάλασσα και τα σκάφη τραβιούνται στην αμμουδιά. Δεν υπάρχει αποβάθρα. Οι δρόμοι δεν έχουν καλή διάταξη και τα σπίτια είναι κακοκτισμένα με άψητα τούβλα.

Στην πόλη υπάρχουν λίγα απομεινάρια της αρχαιότητας. Ένα από τα σημαντικότερα είναι μία πολύ μεγάλη και αρκετά ερειπωμένη θριαμβική αψίδα, που, σε ό,τι αφορά τη γλυπτική τελειότητα και την πολυτέλειά της, φαίνεται να ξεπερνά κάθε άλλη ανάλογη που διασώθηκε (εννοεί την Καμάρα). Άλλο αντικείμενο από την αρχαιότητα είναι τα κατάλοιπα από μία πολύ κομψή κορινθιακή κιονοστοιχία από πέντε κίονες κατασκευασμένους από μάρμαρο Cipollino. Τα κιονόκρανα κατασκευάστηκαν με εξαιρετική μαστοριά. Αλλά η μεγαλύτερη ομορφιά της κιονοστοιχίας είναι τέσσερις αμφίπλευρες ανάγλυφες μορφές, σε φυσικό μέγεθος, ανάμεσα στις αττικές παραστάδες. Η γλυπτική όλων είναι εξαιρετική. Με αυτήν τη διάταξη θα μπορούσε κανείς να φανταστεί ότι επρόκειτο για θριαμβικό μνημείο εξαιρετικής καλαισθησίας.

Στο εσωτερικό της τέταρτης πύλης της πόλης υπάρχει το απομεινάρι μιας αρχαίας εισόδου ή θριαμβικού τόξου, από λαξευμένη πέτρα. Υπάρχουν στην πόλη

1. Αλέξανδρος Γρηγορίου - Ευάγγελος Χεκίμογλου, Η Θεσσαλονίκη των περιηγητών 1430-1930, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, εκδόσεις Μίλητος, 2008

πολλά τεμένη που ήταν προηγουμένως εκκλησίες. Αυτό που φέρει τα εντονότερα σημάδια της αρχαιότητας είναι η Ροτόντα. Ο τρούλος είναι διακοσμημένος με ψηφιδωτά και μοιάζει με οκτάπλευρο, με πολύ καλή προοπτική. Μου έδειξαν έναν τάφο, στα ανατολικά του μνημείου, στον οποίο, όπως είπαν, είναι θαμμένος ο Ορτατζή εφέντης, ο οποίος κατέλαβε την πόλη. Το ομορφότερο μνημείο στην πόλη, άλλοτε εκκλησία, είναι αυτό που φέρει το όνομα του Αγίου Δημητρίου. Σε κάθε πλευρά υπάρχει διπλή κιονοστοιχία με λευκούς μαρμάρινους κίονες, που στηρίζει το υπερώο, το οποίο φέρει άλλους κίονες. Ολόκληρη η εκκλησία είναι επενδυμένη με μάρμαρο. Κάτω από αυτήν υπάρχει ένας ναός, στον οποίον κανείς δεν μπορεί να μπει. Λέγεται ότι σ' αυτόν προσευχήθηκε ο Απόστολος Παύλος. Το τέταρτο τέμενος ήταν ο ναός του Αγίου Παντελεήμονος, που είναι μικρός.

Θεωρείται ότι ο αριθμός των Εβραίων εδώ υπερβαίνει το άθροισμα των Χριστιανών και των Τούρκων, γι' αυτό και έχουν μεγάλη επιρροή στην πόλη. Οι Τούρκοι πίνουν πολύ και σ' αυτό μπορεί να αποδοθεί το γεγονός ότι εδώ είναι πολύ κακοί άνθρωποι. Ειδικά οι Γενίτσαροι είναι υπερβολικά θρασείς. Έχουν μεγάλη βιοτεχνία κακής ποιότητας μάλλινου υφάσματος μέσα και γύρω από τη Θεσσαλονίκη, το οποίο εξάγεται σε όλα τα μέρη της Τουρκίας για την ένδυση του απλού λαού. Οι Άγγλοι, οι Γάλλοι, οι Ολλανδοί και οι Βενετοί έχουν εδώ προξένους. Οι κυριότερες εξαγωγές είναι το μετάξι, το κερι και το βαμβάκι, που στέλνονται στη Σμύρνη για να φορτωθούν σε πλοία προς την Ευρώπη. Εξάγεται επίσης μεγάλη ποσότητα καπνού στην Ιταλία, όπως και σε πολλά μέρη της Τουρκίας, διότι θεωρείται ο καλύτερος μετά από τον καπνό της Λατάκειας. Σε αυτήν την πόλη εδρεύουν ο πασάς και ο αγάς των Γενιτσάρων.

* **1759, Gideon Harvey**, Άγγλος καθηγητής της ιατρικής και φυσικός: Στις 18 Οκτωβρίου 1759 γράμματα από την Κωνσταντινούπολη μας ενημερώνουν ότι ξέσπασε μία τρομερή πυρκαγιά στη Θεσσαλονίκη, την πρωτεύουσα της Μακεδονίας, από την οποία περισσότερα από τέσσερις χιλιάδες σπίτια μετατράπηκαν σε στάχτη και μερικές εκατοντάδες άντρες, γυναίκες, παιδιά και άρρωστοι χάθηκαν μέσα στις φλόγες.

* **1770, Guillaume Thomas Raynal**, Γάλλος ιστορικός, και ιερωμένος: Η Θεσσαλονίκη είναι το μεγάλο κέντρο εμπορίου του καπνού στην Εγγύς Ανατολή. Η Συρία, ο Μοριάς και η Αίγυπτος στέλνουν εκεί όλα τα πλεονάσματά τους. Από το λιμάνι της ο καπνός στέλνεται στην Ιταλία.

* **1772, Augustine Belley**, Γάλλος ερευνητής και ιερωμένος: Η πεδιάδα της Θεσσαλονίκης είναι θαυμάσια, με άφθονα δημητριακά και σιτηρά. Εφοδιάζει τη Γαλλία και την Ιταλία με μεγάλες ποσότητες μαλλιού και σιταριού. Είναι ευχάριστη η αντίθεση που συναντά κανείς, από τις πλατιές πεδιάδες και τα βουνά, τους λόφους, τους ποταμούς, τις λίμνες καθώς και τα χωριά που κατοικούνται από Έλληνες και διοικούνται από έναν βοεβόδα ή μισθωτή του δημοσίου. Ωστόσο, ο αέρας δεν είναι υγιεινός, ιδιαίτερα μετά το έτος 1759, κατά τη διάρκεια του οποίου ισχυροί σεισμοί που γίνονταν επί πενήντα ημέρες, υποχρέωσαν τους κατοίκους να εγκαταλείψουν την πόλη και τους Φράγκους να καταφύγουν σε σκηνές. Υπολογίζεται ότι στην αποφορά του εδάφους –το οποίο άνοιξε σε πολλά σημεία– οφείλονται οι τριταίοι πυρετοί που δεν άφησαν σχεδόν κανέναν αλώβητο και συχνά εξελίσσονται σε τυφοειδείς πυρετούς. Όταν η πανούκλα εκδηλώνεται, θανατώνει πολλούς. Έχει παρατηρηθεί ότι από τότε που τα τουρκικά πλοία «αρναούτ» διενεργούν τις μεταφορές, η πανούκλα εκδηλώνεται λόγω αμέλειας πιο συχνά, συγκριτικά με την περίοδο που οι Φράγκοι πραγματοποιούσαν όλες τις μεταφορές στην Ανατολή. Και τούτο διότι όταν κατέφθαναν πλοία από ύποπτα λιμάνια, οι πρόξενοι των αντίστοιχων κρατών εμπόδιζαν την προσέγγισή τους, τα έβαζαν σε καραντίνα και παρείχαν κάθε δυνατή

αρωγή.

* **1778, François de Tott**, Γάλλος βαρόνος: Διέσχισα το Αρχιπέλαγος με προορισμό τη Θεσσαλονίκη, ένα από τα μεγαλύτερα πασαλίκια της Τουρκίας στην Ευρώπη. Από την είσοδο του κόλπου διακρίνεται το όρος Άθω, που ονομάζεται τώρα Άγιο Όρος και κατοικείται μόνον από μοναχούς ελληνικής ομολογίας. Μερικές μαρτυρίες μας κάνουν να πιστεύουμε ότι οι μοναχοί κατέχουν συλλογές πολύτιμων χειρογράφων.

Η τουρκική διοίκηση επιδεικνύει την αδυναμία της ειδικώς στη Θεσσαλονίκη με την αντίσταση που συναντά εκεί εκ μέρους της πολιτοφυλακής. Το σώμα των Γενιτσάρων, που ενισχύεται μέρα με τη μέρα με την κατάλληλη διοίκηση και συγκεντρώνει ό,τι απέμεινε από την εξασθενημένη εξουσία, έχει καταλάβει τη Θεσσαλονίκη. Αρκετοί πασάδες υπήρξαν τα διαδοχικά θύματά του. Αλλά αυτή η αντίσταση προς τον δεσποτισμό, εκτός από τα καταστρεπτικά αποτελέσματά της, εξυπηρετεί μόνον τον πολλαπλασιασμό της τυραννίας. Ο αγάς των Γενιτσάρων, ο επικεφαλής διοικητής τους, και κάθε μεμονωμένος γενίτσαρος είναι και εκείνοι τύραννοι: Η Πύλη τους φλερτάρει, ο πασάς τους φοβάται και όλη η χώρα τους τρέμει.

* **1783, Mathieu Dumas**, Γάλλος στρατηγός, σύμβουλος και ακόλουθος του Βασιλιά της Γαλλίας: Αγκυροβολήσαμε μπροστά στην πόλη της Θεσσαλονίκης, στις 23 Σεπτεμβρίου. Δεν μας είχε δηλωθεί κανένα κρούσμα πανώλης, αλλά εδώ και τρεις μήνες είχε ενσκήψει μία φοβερή επιδημία ερυθρού πυρετού, η οποία εξολόθρευσε το ένα τρίτο των κατοίκων. Οι περισσότεροι εμπορικοί οίκοι έχασαν σχεδόν όλο το προσωπικό τους και δεν μπόρεσαν να το αντικαταστήσουν. Ένας δραγουμάνος με κάτωχρη όψη, ο οποίος μετά βίας μπορούσε να σύρει τα πόδια του, έκανε τον θλιβερό απολογισμό των θανάτων από τον ερυθρό πυρετό που έπληξε τους κατοίκους της Θεσσαλονίκης. Τον πληθυσμό της αποτελούσαν περίπου 70.000 ψυχές, από τις οποίες 20.000 ήταν Εβραίοι, 10.000 Έλληνες, διακόσιοι Φράγκοι και οι υπόλοιποι Τούρκοι. Η φρουρά αποτελούνταν από 15.000 Γενίτσαρους. Έμαθα ότι το βαμβάκι ήταν σχεδόν το μοναδικό εμπορεύσιμο είδος για τους Γάλλους εμπόρους. Οι εξαγωγές στο τρέχον έτος υπερέβησαν τις 2.000.000 λίβρες. Το ισοζύγιο δεν ήταν υπέρ ημών. Οι πωλήσεις των υφασμάτων μας ανταγωνίστηκαν τις πωλήσεις των υφασμάτων της Λειψίας, που έχουν αποκτήσει σ' αυτό το λιμάνι μία φήμη, που τα δικά μας υφάσματα αρχίζουν να χάνουν. Εν τέλει, αυτή η πόλη εφοδιάζει με σιτάρι και καπνά όλη την Ανατολή. Η Κωνσταντινούπολη ανταλλάσσει αυτά τα εμπορεύματα με χρήματα, η Σμύρνη με ξηρούς καρπούς και η Κρήτη με σαπούνια.

Ο εραμιστής

N. I. Μέρτζος